

Presentació

Montserrat Fortuny i Gras *

El consell de redacció de la revista *Temps d'Educació* ha considerat d'interès reflexionar sobre la seguretat a les institucions educatives, un tema de salut prioritari al qual no sempre s'ha dedicat l'atenció que mereix.

Creiem que l'oblit d'aquest tema obeeix a raons diverses, algunes de les quals esmentarem tot seguit.

Fins fa poc temps, els dissenys curriculars s'han centrat en matèries culturalistes de signe positivista, i han deixat poc espai a tot allò que fa referència a la quotidianitat. Era com si a les institucions educatives únicament els pertoqués d'afavorir continguts científics orientats cap a la producció, mentre que d'altres esferes de la vida, profundament interconnectades amb la salut, podien confiar a l'espontaneïtat¹. És constatable la manca de prioritats que els dis-

senys han atribuït a les qüestions d'educació per a la salut i a la promoció de la salut. En part, les noves orientacions curriculars solventen aquestes mancances amb la introducció d'un conjunt d'eixos transversals; però, per les raons que adduïrem, no acaben de resoldre el problema.

Cal dir que els dissenys curriculars han estat tradicionalment sobrecarregats, cosa que ha repercutit en el fet que el professorat es trobés amb greus dificultats a l'hora d'assolir els objectius marcats per l'administració. Molts professors i professores, a més, es queixen, amb una certa raó, de l'excés de demandes que reben de sectors i institucions diferents² a les quals no poden donar abast.

Probablement, a les raons adduïdes hi podríem afegir la dificultat que ha tingut el professorat per articular els continguts

-
- (1) Aquesta idea d'oblit de la salut en els programes escolars la trobem formulada a la «Guia. La experiència de educar para la salud en la escuela primaria» redactada, entre d'altres, per Marga Sánchez-Candamio, Gloria Vicent, Maria Palacios, José Leal, Elvira Méndez, X. Ramón Lago, Montserrat Pich i Jurjo Torres. Consejería de Educación de la Junta de Galicia. En fase de publicació.
 - (2) Fortuny, M.: «Educación para la salud». En AAVV: *Iniciativas sociales en Educación Informal*. Ed. Rialp, Madrid, 1971, pàg. 235-237. Vegeu també Fortuny, M., Gallego, J.: «Educación para la salud» *Revista de Educación*, Madrid, número 287, setembre-desembre, 1988, pàg. 299-300.

* Montserrat Fortuny és mestra i Dra. en Pedagogia. És professora del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona. És membre del Comitè de Prevenció d'Accidents a la Infància de la Societat Catalana de Pediatria del Col·legi de Metges de Catalunya i Balears. És membre del Consell Assessor de prevenció d'accidents en la Infància de la Conselleria de Sanitat i Seguretat Social.

considerats tradicionalment escolars amb els continguts de salut (entre els quals hi ha els referits a la prevenció d'accidents), per la separació secular entre les diferents branques del saber, com també la manca de formació sanitària del professorat³ i a causa de la consideració que els aspectes «sanitaris» calia delegar-los a d'altres professionals més preparats⁴.

Seria injust, però, no reconèixer el treball de grups de professors i professores en matèria de prevenció d'accidents. Des de sempre, a les institucions educatives s'han dut a terme accions (vigilància de l'alumnat a les hores d'esbarjo, o durant les entrades i sortides de l'escola, o durant les excursions i sortides pedagògiques, entrenament en l'ús d'elements per tallar, serrar, fer experiments de laboratori, etc. sense perill, educació viària, etc.), encara que de vegades el professorat no hagi estat plenament conscient que aquestes accions ben articulades

amb d'altres constitueixen el que en diríem un programa de seguretat escolar. Però a més de constatar accions puntuals, també s'han plantejat algunes iniciatives més articulades⁵, i fins i tot algunes de ben integrades en el disseny curricular de l'escola⁶.

Però també cal dir que la sensibilitat pel professorat sobre el tema dels accidents està bàsicament polaritzada en un sol sentit. Més que els programes de seguretat escolar els preocupa la seva responsabilitat envers les conseqüències dels accidents de l'alumnat.

Certament, la seva preocupació s'ha fet sentir quan s'han produït accidents mortals o greus d'escolars, que han provocat les corresponents demandes judicials. Han estat moments en què s'ha plantejat fins on arriba la responsabilitat civil del professorat en la vigilància dels alumnes, i les parts en litigi no s'han posat d'acord. Hi ha hagut,

-
- (3) Voldríem recordar que a les escoles de Formació del Professorat d'EGB i a les facultats de Pedagogia de les universitats catalanes no existeix una assignatura obligatòria d'Educació per a la salut per a tot l'alumnat. Concretament, i des de fa dos anys, a l'Escola de Formació del Professorat d'EGB de la UB s'imparteix aquesta matèria com a optativa i a la Facultat de Pedagogia de la UB s'inclouen continguts d'educació per a la salut en l'assignatura Programes de desenvolupament personal.
- (4) Vegeu documents citats al p.p.4.

-
- (5) Considerem que l'edició de l'obra *Orientacions i programes. Educació per a la salut a l'escola*, Departaments d'Ensenyament i de Sanitat i Seguretat, l'any 1984 i l'ordre d'aprovació de les orientacions i programes de salut a l'escola, DOG número 453, de 18 de juliol de 1984, van afavorir la dinamització de programes de seguretat escolar.
- (6) N'és un exemple el de l'escola Pax de Tarragona que s'ha publicat a la revista *GUIX* i al *Bulletí dels mestres*, Barcelona, novembre, 1983, número 181, pàg. 22-24.

no fa pas gaire, mobilitzacions de professors i professores per palesar la seva disconformitat amb les sentències i demanar que se'ls exonerés de la responsabilitat en la vigilància dels alumnes en aquells aspectes que ells consideren un deure de les famílies, de l'administració i de la societat en general. Es tracta d'una qüestió delicada pel fet que ningú vol ser considerat culpable de negligència, i també perquè davant els danys i les conseqüències irreparables dels accidents hi ha qui en vol treure el benefici màxim.

En aquesta tribuna hem volgut enfocar la seguretat escolar des d'una perspectiva àmplia, tractant els diversos vessants que contempla la prevenció d'accidents.

En el primer article, el Dr. Joan Picañol, un dels màxims experts en el tema, remarca el fet que els accidents constitueixen un problema de salut pública a tots els països desenvolupats i ens exposa també les estratègies preventives clàssiques que han d'establir els plans de l'administració per fer-hi front.

El Dr. J.LL. Pedragosa, en el següent article, assenyala la importància de l'educació viària en la prevenció d'accidents de circulació. Com a cap de la Gerència de Seguretat Viària de la Generalitat de Catalunya ha impulsat, amb un gran dinamisme i eficàcia, un conjunt d'estratègies per afavorir aquesta educació a l'escola, a la família i en

d'altres contextos. En el present article, per imperatius d'espai, es recullen únicament les línies que contempnen els plans de seguretat viària.

Per evitar els accidents, el primer que cal plantejar a les institucions educatives és la seguretat del medi, tema que exposa la Dra. Teresa Tilló. De manera sistemàtica i tenint present la legislació actual, explica les mesures tècniques o materials que han de reunir les institucions educatives per garantir la seguretat dels alumnes i de la resta d'integrants d'aquestes comunitats. Es tracta d'un repàs als aspectes d'infraestructura de l'edifici, de les instal·lacions elèctriques i de gas, de les condicions del laboratori, dels patis, de les sales de gimnàstica i de totes les dependències.

Però, per poder prevenir els accidents no n'hi ha prou amb l'aplicació de mesures tècniques sobre el medi, que són molt efectives a curt termini. És obvi que les persones hauran de fer front a situacions adverses, que hauran de conviure dins d'entorns en els quals no s'han aplicat mesures correctores o que hauran de saber acurar nous riscos potencials en la vida quotidiana. I és per aquesta raó que cal introduir programes educatius.

La professora Montserrat Fortuny exposa, en el seu article, el paper del professorat en el desplegament d'un programa de seguretat escolar per tal que els/

les alumnes adquireixin un conjunt de competències per poder fer front als riscos, s'auto-protegeixin i protegeixin progressivament els altres.

Es tracta de programes que plantegen modificar la conducta humana per enfrontar-se a situacions de perill o de programes que estimulen la responsabilitat individual o social per incrementar la seguretat. La raó de cercar aquesta mena de programes és que els estudis epidemiològics més recents posen en evidència la interrelació entre salut i conducta. Les principals causes de mort o de pèrdua de la salut van aparellades a factors humans, a uns estils de vida, com a l'hàbit de fumar o a l'abús de les drogues, a l'obesitat, a l'estrés, a l'absència d'exercici físic i, en el cas dels accidents, a unes conductes de risc o a uns comportaments insegurs, incívics i poc prudents. L'educació és un factor de control.

La Sra. Margarida Muset, secretària del Consell Escolar de Catalunya, coneixedora de temes

de legislació educativa, fa un repàs de la normativa que afecta a la responsabilitat civil del professorat, i ens mostra també les controvèrsies i les polèmiques que suscita en els sectors implicats.

Al final de la tribuna hem afegit una relació documental de fonts destinada al professorat. Part d'aquestes fonts, com ja s'indica, són útils per incrementar la seva informació sobre el tema; la resta són materials didàctics per a l'alumnat. A més, s'indiquen algunes adreces d'interès que poden oferir suport per treballar el tema.

En síntesi, des d'aquesta tribuna es pretén afavorir la sensibilitat per un tema de salut important, fent palès que no té sentit que els/les educadors/es estiguin dominats per sentiments de inevitabilitat davant dels accidents, i que, per lluitar-hi, s'han de corresponsabilitzar amb d'altres institucions i organismes en l'establiment de mesures protectores (vigilància del medi i dels alumnes) i de mesures educatives.